

הרב סולובייצ'יק כפרשן המקרא

הרב סולובייצ'יק כפרשן המקרא

מכללת הרצוג-גוש עציון
ימי עיון בתנ"ך
קיץ תשס"ט

הפרשן העומד בו. ספר הספרים נעשה לאוסף של דרשות מלהיכות, פתגמים פופולריים ואמרות עממיות פשטניות. ברם, הפן הנפלא ביותר של התנ"ך הוא תפישת עולמו והשקפתו הרוחנית על האדם ועל העולם גם יחד... מסה זו היא ניסיון להציע גישה של פרשנות מטפיזית ואקסילוגית לכתובים, תרגיל בחיפוש אחר עצמיות שלי בתוך תיאורי האדם שבתנ"ך (אדם וביתו, עמ' 25).

ב. הדרש

הברון אלן דה-רוטשילד סיפר לי, כי כאשר נודע לשארל דה-גול כי משפחת רוטשילד מתכוונת להעביר לישראל את עצמותיו של הנדיב הידוע, הברון אדמונד דה-רוטשילד, זעם על כך והעיר: 'תמיד חשבתי ושאלתי את עצמי: האם מר רוטשילד הוא צרפתי טוב? כעת ברור לי שטעיתי. מי הוא צרפתי טוב? מי שגדל בצרפת והתחנך בבית ספר צרפתי, מי שלשון אמו היא צרפתית, מי שהוא נכון לאחוז בנשק כדי להגן על צרפת, ומי שנקבר באדמתה של צרפת.'

מחשבה מעין זו עולה מתוך דבריהם של בני חת. כיוון שאתה נשיא בקרבנו, כיוון שאתה נשיא חיתי, מאמינים אנו כי תקבור את רעייתך המהוללה בקברינו. הקשב לנו, אדוננו. נשיא אתה בתוכנו. משלנו אתה. קבור את אשתך יחד עם נשיאינו שלנו. מקומה במבחר קברינו...

[אברהם משיב:] שתי בקשות בפי: מקום קבורה נפרד ב"קצה השדה" ובעלות בלתי מוגבלת על המקום. מובן שאני אסיר תודה לכם על נדיבותכם. מכל מקום, טועים אתם במה שנוגע ליחסים שביניכם וביני. אם תשאלוני מי אני ומה יחסי אליכם, אשיב ואומר: 'גר ותושב אנוכי עמכם'. אני נוטל חלק בחברה הנאורה, אשר התחנכה על ברכי החשיבה המדעית ושיש לה עניין בקידמה. אני עובד יחד עמכם במעבדות, לומד באותו מוסד אקדמי. אני משתתף בתעשייה ובמסחר, נוטל חלק בעזרה המושטת לעניים, משלם מסים ומוכן להגן על הארץ. ועם זאת אני גם זה, שונה במה שנוגע ליחסי הברית שביני ובין האלוהים... אלמד יחד עמכם באותו בית ספר, אך אעמוד על דרישתי לאחוזת קבר נפרדת (מן הסערה, עמ' 70-71).

א. המוטיבציה לעיסוק במקרא

1. כולנו יודעים שהתורה מוסרת שני תיאורים של בריאת האדם. כן ידועה לנו התיאוריה שהועלתה על ידי מבקרי המקרא, אשר מייחסת את שני התיאורים לשני מסורות ומקורות שונים. ודאי, הואיל ואנו מקבלים ללא סייג את האחדות והשלמות והאופי האלוהי של המקרא, אנו דוחים את ההשערה הזאת, המיוסדת, כמו תיאוריות רבות אחרות של ביקורת המקרא, על אמות מידה ספרותיות שהומצאו על ידי האדם המודרני, והמתעלמות לחלוטין מן החוויה והתודעה הסגולית האנושית המשתקפת בסיפור המקראי. אמת, שני התיאורים של בריאת האדם שונים במידה מרובה. אי-התאמה זו לא נתגלתה על ידי מבקרי המקרא. הדבר היה ידוע לחז"ל. ברם, התשובה לכך אינה שניות המסורת כביכול, אלא שניות האדם; לא הסתירה המדומה של שתי מהדורות, אלא הסתירה האמיתית בטבע האדם (איש האמונה הבודד, עמ' 13).

2. מעולם לא הוטרדתי באורח רציני על ידי הבעיה של תיאור בריאת העולם אשר בתורה לעומת התיאור המדעי של האבולוציה... לא הייתי נבוך בשל חוסר האפשרות להתאים את סוד ההתגלות למסגרת האמפיריציזם ההיסטורי. יתר על כן, אפילו לא הוטרדתי על ידי התיאוריות של ביקורת המקרא הסותרות את היסודות שעליהם מבוססות הקדושה והשלמות של המקרא (איש האמונה הבודד, עמ' 12).

3. ככוונתי לעורר את מודעותנו לכך שהתנ"ך איננו רק ספר של העבר; הוא הרבה יותר מכך: הוא ספר ההווה והעתיד גם יחד. בכל הזמנים, בכל התקופות, בשעות של משבר ובימים של הצלחה, מצא האדם בספר הספרים ביטוי מלא לבעיותיו ולדאגותיו.

בצער עליו לקבוע, כי יהודים רבים אינם פונים אל התנ"ך בבקשת הדרכה, והריהם מתעלמים לגמרי מן המסר הרוחני של ספר זה, אשר אי אפשר היום לאדם בלעדיו. גישתנו אל התנ"ך ואל פרשנותו היא לעתים קרובות מדי דרשנית באופיה; זו גישתם של בית הכנסת ושל דוכן

5. קראתי את שאלתכם, במה שנודמן לידכם ספר 'חמש דרשות' של הרב יוסף דב סולוביצ'יק שיח' מבוססון, ובו קראתם השקפה אחרת לגמרי מכל מה ששמעתם בהשיבה...

והנה, האמת שאף פעם לא ראיתי ספר זה עד זמן האחרון, וכדיוק כשקבלתי מכתבכם התענינתי לראות הספר, והגיע לידי ספר שהודפס לכבודו, בשם 'כבוד הרב', ובו משתתפים רבני קשישאי בארה"ב. והי' זה לפלא בעיני עד שהשגתי את הספר 'חמש דרשות'. ותמה אני איך עברו זה זמן שלא הגיבו על דבריו, שיש שם דברים שאסור לשומען וכש"כ להפיצן ברבים שילמדו הצעירים את דבריו, ומדשתקו רבני שמע מיניה מסכימים, כגון להגות דברים ורעיונות מלב ולהכניסם בדעות השבטים שבטי י-ה.... ולהכניס איזה רעיון שבדה מלבו בדעתן של שבטי ה'...

דברים אלו אסור לשמען וכש"כ לכתבן לדורות. ואני כותבן להראות עד כמה שחכמות החיצוניות גרמה סילוף וירידה בדעת תורה. וכך הוא הולך פרק אחר פרק לבאר את שיטת יוסף שהוא שאף לציביליזצ'י חדשה, לכלכלה חדשה, ולדעת את אומנות הבניי, מוצרי זהב וכסף, ולא להיות רק רועה צאן, והאחים לא הבינוהו משום שהם הסתכלו על העתיד כהמשכו של ההווה וכו'...

חבל על איש עם כשרונות גדולים ובנה בניין על יסוד רעוע (הרב שך, מכתבים ומאמרים ד, עמ' לו).

6. הדברים הארוכים המחזיקים את האופי הכללי לא ניתנו לזו אותם מהפשטות הגמורה; רק אותם דברים בודדים מתפרשים לפעמים בנטייה מפשוטן... המקראות המפורשות... אומרים גלויות שעבדו ע"ז ממש, ואם הדברים המפורשים האלה אינן מספיקות על הוראה מוחלטת שעבדו ע"ז, כבר אבד האדם שפתו, בכואו לספר על עובדא קיימת של ע"ז, כי כל מה שהפה יכול לספר לא יספיק... ופירוש המפורשים הוא קבלת כל ישראל, ואם יש רשות לומר שכל ישראל טועים, בטלה התורה המצויה עתה בידינו, וכל אחד יבנה כמה לעצמו... ואין לנו אלא מה שבפי המון ישראל החכמים והפשוטים יחדיו, שנקבעו בלבות ישראל משפע קודש של פשטות המקראות, ומלהבות אש היוצאות מדברי חז"ל... והמהגים להכניס מחשבותינו אנו בדבריהם גורמים עמום בגחלתם הלוחשת ומפסידים סגולתם השמימית

(אגרות החזון איש, עמ' קפז-קצא).

ג. מקור ערכים או מקור מידע?

7. אמר רב לוי בר לחמא: איוב בימי משה היה... רבא אמר: איוב בימי מרגלים היה... יתיב ההוא מרבנן קמיה דר' שמואל בר נחמני, ויתיב וקאמר: איוב לא היה ולא נברא, אלא משל היה... ר' יוחנן ור' אליעזר דאמרי תרווייהו: איוב מעולי גולה היה... רבי אלעזר אומר: איוב בימי שפוט השופטים היה... רבי יהושע בן קרחה אומר: איוב בימי אחשוורוש היה... ויש אומרים: איוב בימי יעקב היה (בבא בתרא טו. טו-טז:).

8. לא מילאת את התפקיד שחסדיי הטילו עליך. איש תם וישר היית, ירא אלוהים וסר מרע; לא השתמשת בכוחך ועושרך לרע; נתת הרבה לצדקה - 'צדק לבשתי וילבשני כמעיל וצניף משפטי'; לא נמנעת מלהמציא עזר וסעד לרבים ועמדת להם בעת צרה ומצוקה - 'כי אמלט עני משווע ויתום ולא עוזר לו?' - אולם חסרה לך אותה מידת החסד הגדולה בשני מובנים:

א. מעולם לא נשאת בעול הציבור ולא השתתפת בצערו ויגונו; ב. לא הרגשת את ייסורי היחיד הסובל...

היית בן דורו של יעקב, אשר נאבק עם לבן, עשו והאיש בנחל יבק; העזרת לו בעצה ותושייה? ... היית בזמנו של משה ונמנית על יועצי פרעה. האם נקפת אצבע בשעה שפרעה גזר? ... פעלת בדורם של עזרא ונחמיה, מעולי בבל. אתה איוב, בעושרך ובהשפעתך יכולת להחיש את תהליך יישוב הארץ ובניין בית המקדש. ברם, אונך אטומה הייתה ולא קלטה את זעקתה ההיסטורית של האומה ('קול דודי דופק', דברי הגות והערכה, עמ' 17).

ד. הממד הנורמטיבי

9. ההלכה רואה בכל התורה כולה גופי דינים ועיקרי הלכות. גם סיפורי התורה באו לקבוע הלכה לדורות. יפה שיחתם של עבדי אבות מתורתן של בנים. פרשתו של אליעזר שנים ושלושה דפים הוא אומרה ושונה, והשרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריכוזי המקרא (בראשית רבה, ס)... חכמי הסוד רואים בתורתנו רמזים ורזי עולם... חכמי ההלכה - [רואים בה] גופי הלכות, עיקרים מעשיים, דינים פקודות וחוקים... איש ההלכה רואה בכל יעוד חובת התגשמותו, בכל הבטחה - נורמה מסוימת, בכל חזון אחרית הימים - מצוה לדורות (מצות ההשתתפות בריאליזציה של הנבואה)... אין שיחתם של עבדי האבות אלא תורתם של בנים (איש ההלכה, עמ' 84-83).

10. התורה כולה היא הלכה. אין תורתנו היסטוריה גרידא. ההבדל שבין 'בראשית ברא' ו'החודש הזה לכם' אינו אלא בצורה הדקדוקית והסגנונית השונה שביניהן: מצות 'החודש הזה לכם' נאמרה, כמו מצוות אחרות שבתורה, בנוסח הציווי הדקדוקי. ואילו פרשת בראשית ברא היא לכאורה סיפור. אף על פי כן מכילה היא מצוה החשובה לא פחות מאשר 'החודש הזה לכם' או 'בערב תאכלו מצות'... התורה מאריכה בפרשת מעשי בראשית כדי ללמדנו לימוד חשוב ביותר - 'ללכת בכל דרכיו' - ולהורות לאדם להידמות לכוראו, ולהיות אף הוא יוצר (ימי זיכרון, עמ' 86-85).

11. אבי היה מקשה למה אנו מברכין על ג' פסוקים ברכת התורה, והלא כמה פסוקים יש שאין בהם תורה. והוא היה אומר שמ'בראשית' ועד 'לעיני כל ישראל' אין ג' פסוקים זה אצל זה אם אין דין יוצא מהן או איסור והתר. והקשיתי לו מפרשת אלופי עשו, ותירץ - איסור והיתר גדול יוצא מכאן, שתורה עתידה לכתוב לאדומי 'דור שלישי' ולכנעני 'לא תחיה כל נשמה'; להודיעך מי הם אדומיים ומי הם כנענים. והקשיתי מן 'יהיה מקץ' וחלום של פרעה, ותירץ - איסור והיתר יוצא מזה, שאם חלם גוי חלום ששייך לכל בני מלכותו, שהיהודים יש להם להתענות בעבור חלום שלו אפילו כשבת, שהרי יש ראייה מכאן שיש ממשות בחלום גוי. וכך אמר שיש כך לדקדק בכל תורת משה, שאי אפשר לג' פסוקים בלא איסור והיתר או בלא הוראת דין (פירושי התורה לר' יהודה החסיד, עמ' 56-55).

12. מעשה בראשית שבתורה... מה הוא בא ללמדנו? שעל האדם לנהוג כפי מעשיו של הקדוש ברוך הוא. מסופר בו כיצד נעשתה וכלתה מלאכת השמים והארץ - אך מעתה יידע הקורא על שום מה עליו לעבוד שישה ימים ולנוח ביום השביעי (פ' רוזנצוויג, נהריים, עמ' 12).

ביבליוגרפיה

הרב א' ליכטנשטיין, 'סיפור וצו באספקלריית הרב - לדרכו של הגר"ד סולובייצ'יק בלימוד המקרא והוראתו', עלון שבות בוגרים יב, תשנ"ח, עמ' 63-53.

פ' פלאי, 'הדרוש בהגות הרב סולובייצ'יק - מתודה או מהות?', דעת 4, תש"מ, עמ' 128-111.

ש' רוזנברג, 'חקר המקרא במחשבה היהודית הדתית החדשה', בתוך: א' סימון (עורך), המקרא ואנחנו, תל אביב תשל"ט, עמ' 186-119.

א', שגיא, 'כתבי הקודש ומשמעותם בהגות של ליבוביץ וסולובייצ'יק', בד"ד 1, תשנ"ה, עמ' 62-49.

J. Cohen, 'Strauss, Soloveitchik and the Genesis Narrative: Conceptions of the Ideal Jew as Derived from Philosophical and Theological Readings of the Bible', JJTP 5 (1), 1995, pp. 99-143.

